

UOT 94(479.24)

BƏXTİYAR ƏLİYEV

Ağcabədi Pedaqoji Kollecinin müəllimi

Vətən Müharibəsi qazisi

TarixVeOnunProblemleri@gmail.com

TÜRKİYƏ VƏ AZƏRBAYCAN ARASINDA HƏRBİ-STRATEJİ ƏMƏKDAŞLIĞIN SIYASI-NƏZƏRİ MƏSƏLƏLƏRİ

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/113/139-145>

“Azərbaycan-Türkiyə dostluğu və qardaşlığı əbədidir, sarsılmazdır. Biz çalışacağıq ki, bu dostluğu, qardaşlığı gündən-günə möhkəmlədək və yüksəklərə qaldıraq”.

Ümummilli lider Heydər Əliyev

Məqalədə Türkiyə və Azərbaycan arasında hərbi-siyasi əməkdaşlıq barədə tarixi məlumatlar yer alır. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan hərbi əməliyyatlar və strateji müttəfiq olan Türkiyə Respublikası ilə davamlı əməkdaşlıq barədə fikirlər də həmçinin bu yazıda göstərilmişdir. İki dövlət arasında hərbi-strateji əməkdaşlıq regional təhlükəsizlik ehtiyacları nəzərə alınmaqla inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda Azərbaycan və Türkiyənin hər sahədə tam bir müttəfiq olmaları məqalədə vurğulanmışdır.

Açar sözlər: Əməkdaşlıq, siyasət, regional təhlükəsizlik, doktrina, hərbi təcavüz, ərazi bütövlüyü.

Giriş. Azərbaycan və Türkiyə arasında münasibətlər ortaq tarixi köklər, milli-mədəni dəyərlər və qarşılıqlı etimada əsaslanan unikal xarakter daşıyır. Bu münasibətlər təkcə siyasi və iqtisadi sahələrlə məhdudlaşmayaraq, xüsusilə hərbi-strateji əməkdaşlıq müstəvisində dərin və sistemli şəkildə inkişaf etmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən səsləndirilən “bir millət, iki dövlət” konsepsiyası Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin ideoloji əsasını təşkil edərək, bu əməkdaşlığın strateji mahiyyətini müəyyənləşdirmişdir.

Müstəqilliyin ilk illərindən etibarən Türkiyə Azərbaycanın dövlət quruculuğu prosesində mühüm rol oynamış, beynəlxalq aləmdə mövqelərinin möhkəmlənməsinə, təhlükəsizliyinin təmin olunmasına və müdafiə qabiliyyətinin artırılmasına hərtərəfli dəstək vermişdir. Bu əməkdaşlıq zaman keçdikcə yeni mərhələyə qədəm qoyaraq regional və global təhlükəsizlik sisteminin mühüm elementlərindən birinə çevrilmişdir.

Xüsusilə, hərbi-strateji əməkdaşlıq sahəsində əldə olunan nailiyyətlər, birgə hərbi təlimlər, müdafiə sənayesi üzrə tərəfdaşlıq, NATO standartlarının tətbiqi və qarşılıqlı müdafiə öhdəlikləri bu münasibətlərin institusional və praktik əsaslarını gücləndirmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan tərəfindən imzalanmış Şuşa Bəyannaməsi isə bu əməkdaşlığı müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəldərək yeni geosiyasi reallıqlar formalaşdırmışdır. Bu baxımdan, təqdim olunan elmi məqalədə Türkiyə və Azərbaycan arasında hərbi-strateji əməkdaşlığın siyasi-nəzəri əsasları, inkişaf mərhələləri və regional təhlükəsizlik sisteminə rolu geniş şəkildə təhlil edilir.

Müstəqilliyin ilk illərində Türkiyə iki qardaş ölkə arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq prinsiplərini əsas tutaraq dövlət quruculuğu yolunda respublikamızın səylərini daim dəstəkləməklə, hərtərəfli əlaqələrin inkişafına geniş yardım göstərmişdir.

Azərbaycanın dünya birliyinə integrasiyasında, regional təhlükəsizliyin qorunmasında, ümumiyyətlə, ölkəmizin siyasi-iqtisadi və elmi-mədəni maraqlarının reallaşmasında Türkiyə dövləti ilə hərtərəfli əməkdaşlığın genişlənməsinə xüsusi əhəmiyyət verən ümummilli lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra bu istiqamətdəki kursun yüksələn xətt üzrə inkişafını təmin etdi. Azərbaycan Prezidenti kimi Heydər Əliyevin Türkiyəyə 1994-cü il fevralın 4-dən 11-dək davam edən ilk rəsmi səfəri ikitərəfli əlaqələrin inkişafına yeni təkan verdi. Səfər zamanı

Azərbaycanla Türkiyə arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında protokol, iqtisadi, elmi-texniki və mədəni sahələrdə əməkdaşlıq haqqında saziş, dostluq və hərtərəfli əməkdaşlığın inkişafı barədə müqavilə və digər məsələlər haqqında 16 mühüm sənəd imzalandı.

1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanmış "Əsrin müqaviləsi"nin xarici neft şirkətlərinin konsorsiumunda "Türk petrolları" şirkətinin təmsil olunması Türkiyə ilə Azərbaycan arasında strateji əməkdaşlığın inkişafının ilk əsas təzahürü idi.

1995-ci il dekabrın 7-9-da Türkiyə Prezidenti S.Dəmirəlin Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı imzalanmış birgə bəyanatda beynəlxalq əlaqələrdə BMT-nin rolunun gücləndirilməsinin, regiondakı münaqişənin aradan qaldırılmasının və qlobal problemlərin həlli yollarının araşdırılmasına daha fəal təsir göstərməsinin vacibliyi vurğulanmaqla yanaşı, bir daha Ermənistanın işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarını dərhal və qeyd-şərtsiz azad etməsi tələbi öz əksini tapdı. Bundan əlavə, iqtisadi əməkdaşlıq haqqında memorandum dostluq münasibətlərini müəyyənləşdirən prinsiplərin və əlaqələrin inkişaf istiqamətlərinin sarsılmaz olduğunu bir daha təsdiq etdi. 1996-cı il aprelin 14-15-də Türkiyə Respublikasının Baş naziri M.Yılmazın başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin Azərbaycana səfəri zamanı "Azərbaycan-Türkiyə birgə bəyanatı" imzalandı. Bununla yanaşı, 1996-cı il ərzində iki ölkə arasında hərbi, texniki və elm sahələrində əməkdaşlığa dair bir sıra sənədlərin imzalanması Azərbaycan-Türkiyə əməkdaşlığının əhatə dairəsini daha da genişləndirdi.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin 1997-ci il mayın 5-8-də Türkiyəyə rəsmi səfəri ölkəmizin Türkiyə ilə münasibətlərin daha da inkişafına xüsusi əhəmiyyət verdiyini göstərdi. Belə ki, səfər çərçivəsində "Azərbaycan Respublikası hökuməti və Türkiyə Respublikası hökuməti arasında strateji əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi haqqında bəyannamə", eləcə də iki ölkə arasında münasibətləri yüksək səviyyəyə qaldırmış və müxtəlif sahələri əhatə edən ümumilikdə 9 sənəd imzalandı.

1999-cu il noyabrın 18-də İstanbulda keçirilmiş ATƏT-in zirvə toplantısı çərçivəsində XX əsrin çox mühüm layihəsi hesab edilən və mübahisəli müzakirələrə səbəb olan "Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə ərazilərindən xam neftin nəql edilməsinə dair saziş"in Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə və ABŞ prezidentləri tərəfindən imzalanması region ölkələrinin strateji əməkdaşlığı və Avropaya integrasiyası sahəsində mühüm addım oldu. Eyni vaxtda, adı çəkilən dövlətlərin prezidentləri tərəfindən bu qlobal layihəni müdafiə edən İstanbul bəyannaməsinin qəbul edilməsi Azərbaycan dövlətinin, xüsusilə ümummilli lider Heydər Əliyevin yeni neft strategiyasının həyata keçməsi istiqamətində, eləcə də Türkiyə dövləti ilə dostluğun və əməkdaşlığın daimi olmasını təsdiq edən çox əhəmiyyətli bir sənəd idi. Qeyd olunub ki, müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlıq əlaqədar şirkətlər arasında, beynəlxalq müqavilələr çərçivəsində həyata keçirilir. Türkiyə və Azərbaycan arasında müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlığın hüquqi təməldə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə iki ölkə arasında 20 sentyabr 2000-ci ildə "Müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" müqavilə imzalanıb.

Bundan əlavə, İstanbul zirvə toplantısında regionda sülhün və təhlükəsizliyin təmin edilməsi istiqamətində Azərbaycanın və Türkiyənin iştirakı ilə "Qafqaz paktı" yaradılması ideyası irəli sürüldü. Bu ideyanın həyata keçirilməsi üçün Azərbaycanın regional təhlükəsizliyə dair daha bir təşəbbüsü 2002-ci il aprelin 29-30-da Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin Türkiyənin Trabzon şəhərində keçirilən zirvə görüşündə reallaşdı. Görüşün nəticəsi olaraq 3 dövlət arasında "Terrorizm, mütəşəkkil cinayətkarlıq, qanunsuz narkotik, psixotrop maddələrin qaçaqmalçılığı, silah, insan alveri və digər mühüm cinayətlərlə mübarizə haqqında müqavilə" imzalandı [1].

Azərbaycan ilə Türkiyə arasında hərbi sahədə əməkdaşlıq yalnız Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin gücləndirilməsi deyil, eyni zamanda, bölgədə sülh və təhlükəsizliyin təmini baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Türkiyə Azərbaycanın Avroatlantik məkana integrasiyası çərçivəsində işləri dəstəkləyir. Azərbaycan Türkiyənin hərbi təhsil sahəsində ən sıx əməkdaşlığının olduğu və Türkiyə Silahlı Qüvvələri tərəfindən təhsil dəstəyinin təmin edildiyi ölkələr arasında ön sıradadır. 11 avqust 1992-ci ildə imzalanmış "Hərbi təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında" müqavilə və 10 iyun 1996-cı ildə imzalanmış "Hərbi sahədə təhsil, texniki və elmi əməkdaşlıq razılaşması" çərçivəsində Türkiyə ilə Azərbaycan hərbi təhsil sahəsində əməkdaşlıq edir. Hazırda azərbaycanlı hərbiçilərin bir qrupu bizim təhsil müəssisələrimizdə təhsillərini davam etdirir. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin yenidən

təşkilinə kömək etmək məqsədilə hər il müəyyən kvotalar daxilində Türkiyədə azərbaycanlı hərbi qulluqçular təhsil alırlar.

Məlumdur ki, Türkiyədə NATO standartları mövcuddur. Məhz bu standartlar Türkiyə Silahlı Qüvvələrinə Azərbaycanın NATO ilə birgə iş potensialının inkişaf etdirilməsinə töhfə vermişdir[2]. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin şəxsi heyəti Türkiyənin keçirdiyi hərbi təlimlərdə müşahidəçi qismində dəvət olunur, həmçinin, iki ölkə arasında ikitərəfli əsasda xüsusi təlimlər də icra edilir. Azərbaycanın müstəqilliyini qazanmasından sonra iki ölkə arasında ortaq tarixi və mədəni əlaqələr əsasında çox istiqamətli həmrəylik çərçivəsində Türkiyə-Azərbaycan münasibətləri sürətlə inkişaf edərək bir tərəfdaşlıq səviyyəsinə çatmışdır.

Türkiyə Azərbaycanı regionda çox əhəmiyyətli bir strateji tərəfdaş olaraq görür və möhkəm təməllərə əsaslanan müxtəlif sahələrdə əhatəli əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi üçün səy göstərir. Türkiyə və Azərbaycanın müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlığı yüksək səviyyədə aparılan hərbi dialoq çərçivəsində həyata keçirilir. ASELSAN tərəfindən Azərbaycan ordusunun müasir avadanlıqlar və texnika ilə təmin edilməsi məqsədilə 1998-ci ildə Azərbaycanda "ASELSAN-Bakı" şirkəti yaradılıb. Şirkət hərbi məhsulların təmiri və texniki dəstəklə yanaşı, mülki məhsulların satışı və digər xidmətlər göstərir [3].

Ümummilli lider Heydər Əliyevin xarici siyasət kursunu novatorcasına, dinamik şəkildə, eləcə də çox uğurla davam etdirən Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev qardaş Türkiyə dövləti ilə münasibətləri yüksələn xətt üzrə inkişaf etdirərək strateji müttəfiqlik səviyyəsinə qalxmasında əhəmiyyətli rol oynadı. Belə ki, Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin inkişafında Prezident İlham Əliyevin 2004-cü il aprelin 13-15-də dövlət başçısı kimi ilk rəsmi səfəri zamanı iki dövlət arasında birgə bəyanat, mülki aviasiya və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlığa dair protokollar, ümumilikdə isə 5 mühüm sənəd imzalandı.

Bundan sonra Azərbaycan dövlət başçısı İlham Əliyevin ardıcıl olaraq 2006, 2007 və 2008 illərdə davamlı səfərlərində əməkdaşlığın səviyyəsi daha da intensivləşmişdir.

2009-cu il oktyabrın 10-da Sürixdə Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin normallaşdırılmasını özündə əks etdirən protokolların imzalanmasından sonra isə Baş nazir Rəcəb Tayyib Ərdoğanın rəsmən bəyan etdiyi sözlər qardaş dövlətin Azərbaycanın milli maraqlarına zidd olacaq qərar qəbul etməyəcəyinə olan inamı daha da artırdı: "Ermənilər işğal altındakı Azərbaycan torpaqlarını azad etməsə, protokolların parlamentdə təsdiqlənməsi mümkün olmayacaq". Türkiyənin dövlət rəsmiləri də Azərbaycanla münasibətləri yüksək qiymətləndirərək bəyan etmişlər ki, "Azərbaycan strateji ortağımızdır və qardaş ölkənin milli maraqlarına zidd olaraq hər hansı bir addım atmayacağıq".

2010-cu il mayın 16-da Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan Azərbaycana səfəri zamanı Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində Türkiyənin qətiyyətli addımlarının davam etdiriləcəyini bildirərək qeyd etmişdir ki, Azərbaycanın bu probleminə qardaş Türkiyənin əhəmiyyət verməməsi mümkün deyildir.

Ümumiyyətlə, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ilk günlərindən Türkiyə dövləti daim Azərbaycanın haqlı tələblərini ardıcıl müdafiə etmiş, mütəmadi olaraq Ermənistanın işğal etdiyi tarixi Azərbaycan torpaqlarından dərhal və qeyd-şərtsiz çıxması tələbi ilə çıxış edərək, ölkəmizin ərəzi bütövlüyünün təmin olunması istiqamətində səylər göstərmişdir. Münaqişənin həlli yolunun yalnız Azərbaycanın razılaşacağı şərtlər çərçivəsində qəbul edəcəyini bildirən Türkiyə bu məsələ öz ədalətli həllini tapmayana qədər Ermənistan ilə diplomatik münasibətlər qurmayacağı və heç bir iqtisadi əlaqə yaratmayacağı barədə öz prinsipial mövqeyindən dönməyəcəyini ən yüksək dövlət və hökumət nümayəndələri səviyyəsində dəfələrlə bəyan etmişdir.

Azərbaycan Prezidenti mərhum Heydər Əliyevin "bir millət, iki dövlət" kimi tərif verdiyi Türkiyə-Azərbaycan əməkdaşlığında arzu edilən və hədəflənən bir nöqtəni, hətta bir zirvəni bu gün həyata keçirir. Türkiyə və Azərbaycan arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Tərəfdaşlıq Şurası haqqında sənəd imzalanmışdır.

2010-cu il 21 dekabr tarixində "Çırağan" sarayında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın görüşündən sonra "Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının qurulması haqqında Birgə Bəyannamə"nin imzalanması mərasimində çıxış edən Prezident İlham Əliyev qeyd etmişdir:

“Bu saziş bütün sahələri əhatə edir - siyasi əlaqələri, hansılar ki, bu gün ən yüksək zirvədədir. Ticarət əlaqələri, qarşılıqlı sərmayə qoyuluşu, enerji, neft-qaz sahələrindəki əməkdaşlıq, nəqliyyat, dəmir yolu layihələri, mədəniyyət, humanitar sahələr - yəni elə bir sahə yoxdur ki, bu sazişdən kənarda qalsın. Bu bizə imkan verəcək ki, Türkiyə ilə Azərbaycanın əlaqələri bundan sonra da uğurla, sürətlə və daha da mütəşəkkil qaydada irəliləyə getsin və xalqlarımız daha da birləşsin, daha da sıx əməkdaşlıq etsin”.

İlham Əliyev: Əlbəttə ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi daim Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı danışıqların mövzudur. Bu gün də bu mövzu ilə bağlı hörmətli cənab Baş nazir ilə geniş fikir mübadiləsi apardıq. Bildiyiniz kimi, Türkiyə bütün dövrlərdə Azərbaycanın haqq işini dəstəkləyir, bütün dövrlərdə, müxtəlif formalarda Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi üçün böyük səylər göstərir. Bu gün bu məsələ ilə bağlı gedən danışıqlar nəticəyə gətirib çıxarmalıdır. Nəticə də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın beynəlxalq birlik tərəfindən tanınan ərazi bütövlüyü bərpa edilsin. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın əzəli torpağıdır. Əsrlər boyu xalqımız o ərazidə yaşamışdır, yaratmışdır. Azərbaycanlılar o bölgədən qovuldular. Dağlıq Qarabağda və ətraf bölgələrdə bir nəfər də olsun azərbaycanlı qalmadı. Onların hamısı etnik təmizləmə siyasətinə məruz qaldılar. Bizim bütün tarixi, dini abidələrimiz ermənilər tərəfindən dağıdılıb. Bu, böyük ədalətsizlikdir. Bu, beynəlxalq hüquq normalarına zidd olan bir addımdır. Əlbəttə ki, bundan sonra da Türkiyə ilə Azərbaycan münasibətlərində bu mövzu daim gündəlikdə olacaqdır [4].

Məhz bu dövrdən etibarən iki ölkə arasında hərbi əməkdaşlığın strateji cəhətdən qarşıda duran məsələləri 3 istiqamətdə müəyyənləşdirildi:

Birincisi, NATO ilə əməkdaşlıq sənədləri. Bu çərçivədə NATO-nun aparıcı ölkələrindən olan Türkiyə Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin modernləşdirilməsinə kömək göstərir;

İkincisi, Azərbaycanın təhlükəsizlik sənədləri və iki ölkə arasında imzalanmış strateji müqavilələr. Nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycanın Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası və Hərbi Doktrinasında Türkiyənin adı Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin təminatçısı rolunda göstərilməsinə də Azərbaycan ərazisində xarici hərbi iştirakın mümkünlüyünə dair məqamlar öz əksini tapıb. Xüsusilə də iki ölkənin prezidentləri tərəfindən ötən il Bakıda imzalanmış “Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında strateji tərəfdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqqında” müqavilədə nəzərdə tutulanlar Türkiyə-Azərbaycan hərbi əməkdaşlığının güclənməsinə təkan verir;

Üçüncüsü, Türkiyənin milli regional maraqları və həmçinin, qardaş ölkənin milli təhlükəsizlik sənədləri ilə bağlıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, 2009-cu ildən etibarən Türkiyənin milli təhlükəsizlik sənədlərində dəyişiklik prosesi başlayıb. Bu sənədlər dünyada və bölgədə mövcud olan reallıqlara uyğunlaşdırılır. Sözügedən sənədlərdə Cənubi Qafqaz bölgəsi də Ankara üçün strateji prioritetlərdən hesab edilir. Bu baxımdan Cənubi Qafqaz ölkələri ilə, xüsusilə də Azərbaycanla hərbi əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi Türkiyənin dövlət və milli maraqlarından irəli gəlir [5].

21 dekabr 2010 tarixində Azərbaycan Milli Məclisində, 2 fevral 2011 tarixində də Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən müqavilənin ratifikasiyası həyata keçirilmişdir. Bu müqavilənin bir şərtinə görə, Türkiyə və Azərbaycan ölkələrindən birinə qarşı hərbi hücum və ya hücum vəziyyətində hücumu uğramayan ölkə "bütün imkanlarını istifadə edərək" hücumu uğrayan ölkəni dəstəkləyəcək. Razılaşmanın 23 maddə və beş hissədən ibarətdir: "Hərbi-siyasi və təhlükəsizlik problemləri", "Hərbi və hərbi-texniki əməkdaşlıq, 2013-cü ildən Azərbaycan və Türkiyə Silahlı Qüvvələri arasında birgə hərbi təlimlərin keçirilməsi başlamışdır.

2018-ci ilin dekabr ayında 11-ci Yüksək Səviyyəli Hərbi Dialoq İclasının sonunda “Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə Türkiyə Respublikası hökuməti arasında hərbi-tibb sahəsində təhsil və əməkdaşlıq haqqında” protokol imzalanmışdır.

2019-cu ildə hərbi təlimlərin sayı 13-ə çatmışdır. 2019-cu il mayın 1-dən 3-dək “Mustafa Kamal Atatürk-2019”, iyunun 7-dən 11-dək isə “Sarsılmaz qardaşlıq-2019 birgə hərbi təlimləri keçirilmişdir.

2020-ci ildə Azərbaycanla Türkiyə ordusu arasında 20-yə yaxın birgə təlim həyata keçirilmişdir.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsində, işğal olunmuş torpaqların azad olunmasında, Ermənistanın 30 illik təcavüzünə son qoyulmasında Türkiyənin mənəvi-siyasi dəstəyi xalqımız tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Hazırda Qafqaz regionunda sabitliyin və təhlükəsizliyin möhkəm-

ləndirilməsi, bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrinin bərpası, eləcə də region dövlətləri arasında münasibətlərin normallaşdırılması və uzunmüddətli sülhün təmin edilməsi istiqamətində ölkələrimizin birgə təşəbbüsləri bu sahədə səylərin artırılmasının zəruriliyini göstərən ən gözəl nümunədir. Eyni zamanda, Qarabağda Türkiyə-Rusiya Birgə Monitoring Mərkəzinin fəaliyyəti regionda sülhün bərqərar olunmasının təsirli mexanizmi kimi diqqət çəkir.

15 iyun 2021-ci il tarixində, **"Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi"** imzalanmışdır. Bəyannamənin məhz Azərbaycan xalqının Qurtuluş Günü - 15 iyun tarixinə və Qarabağ, Zəngəzur üçün çox vacib sayılan Qars müqaviləsinin 100-cü ildönümünə təsadüf etməsinin xüsusi rəmzi mənası var. Biz tarixin təkrarlanmasının və oxşar hadisələrin yenidən baş verməsinin şahidiyik. İndi də bölgə uğrunda ABŞ, Rusiya, Britaniya, Fransa, İran kimi dövlətlərin açıq mübarizəsi müşahidə olunmaqdadır. Lakin bu dəfə fərqə ondan ibarətdir ki, hadisələr Azərbaycanın xeyrinə və maraqlarına uyğun cərəyan edir. Təsadüfi deyil ki, mətbuata verdiyi bəyanatda Azərbaycanın dövlət başçısı Şuşa Bəyannaməsinə münasibət bildirərkən Qars müqaviləsini xatırladı: "Tarixi Qars müqaviləsi düz yüz il əvvəl imzalanıb. Bu da böyük rəmzi məna daşıyır. Şuşa şəhərində müttəfiqlik haqqında imzalanmış birgə bəyannamə bizim gələcək işbirliyimizin istiqamətini göstərir. Bəyannamədə bir çox önəmli məsələlər öz əksini tapır. Beynəlxalq müstəvidə birgə əməkdaşlıq, fəaliyyətimiz, siyasi əlaqələr, iqtisadi, ticarət əlaqələri, mədəniyyət, təhsil, idman, gənclər siyasəti, demək olar ki, bütün sahələr əhatə olunur. Cənub Qaz dəhlizinin Türkiyə, Azərbaycan, dünya üçün önəmi göstərilir. Hər bir məsələ çox böyük önəm daşıyır".

Prezidentlər İlham Əliyev və Rəcəb Tayyib Ərdoğan tərəfindən imzalanmış Şuşa Bəyannaməsi bütün dünyanın barışmalı olduğu tarixi gerçəklikdir. Hər iki ölkənin ümumi maraqlarının qorunmasında imkanların birləşdirilməsinə, eləcə də müştərək maraq kəsb edən regional və beynəlxalq strateji məsələlərdə fəaliyyətlərinin qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilməsinə istiqamətlənən saziş başlanğıcdır. Bu, regionda 200 ilə yaxın davam edən geosiyasi konfigurasiyaların dağıdılması və bundan sonra Azərbaycan-Türkiyənin rəhbərliyi altında davam edəcək yeni regional düzənin başlanğıcı deməkdir. Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi iki ölkə arasında hərbi-strateji əməkdaşlığın perspektivləri baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu bəyannamə ilə qardaş ölkələrimiz bütün istiqamətlərdə əməkdaşlığını gücləndirəcək, birgə fəaliyyətlər üzrə illik və perspektiv planlar hazırlayacaqlar. Hər iki qardaş dövlət kadr hazırlığında, təlimlərdə, hərbi texnologiyaların inkişafında, hərbi-elmi tədqiqatlar sahəsində birgə fəaliyyət göstərəcək, hərbi sənayenin inkişafında bir-birinə dəstək olacaq, bir millət kimi müştərək planlar quraraq qarşıda qoyulan hədəflərə bir yerdə nail olacaqlar.

Bəyannamədə diqqəti çəkən ən vacib məqamlardan biri hərbi sahədə əməkdaşlıq və müttəfiqliklə bağlıdır. Burada qeyd edilir ki, "Tərəflərdən hər hansı birinin fikrincə, onun müstəqilliyinə, suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə, beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığına və ya təhlükəsizliyinə qarşı üçüncü dövlət və ya dövlətlər tərəfindən təhdid və ya təcavüz edildiyi təqdirdə, Tərəflər birgə məsləhətləşmələr aparacaq və bu təhdid və ya təcavüzün aradan qaldırılması məqsədilə BMT Nizamnaməsinin məqsəd və prinsiplərinə müvafiq təşəbbüs həyata keçirəcək, bir-birinə BMT Nizamnaməsinə uyğun zəruri yardım göstərəcəklər. Bu yardımın həcmi və forması təxirə salınmadan keçirilən müzakirələr yolu ilə müəyyən edilərək birgə tədbirlər görülməsi üçün müdafiə ehtiyaclarının ödənilməsinə qərar veriləcək və Silahlı Qüvvələrin güc və idarəetmə strukturlarının əlaqələndirilmiş fəaliyyəti təşkil olunacaqdır".

Bu müddəanın Bəyannamədə qeydə alınması bu gün Ermənistandakı revanşist qüvvələrdən tutmuş, ayrı-ayrı qonşu və qeyri-regional dövlətlər üçün çox mühüm ismarıqdır. Şuşa Bəyannaməsi ilə Türkiyə açıq şəkildə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün pozulması, dövlət sərhədlərinə təhdid kimi baş verməsi halında, ordu ilə ölkəmizin yanında yer alacağını beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinə çatdırır.

Şuşa Bəyannaməsinə görə tərəflər müdafiə qabiliyyətlərinin və hərbi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə yönələn şəxsi heyət mübadiləsini, birgə təhsil və təlimlərin keçirilməsini, iki ölkənin silahlı qüvvələrinin birlikdə fəaliyyət qabiliyyətinin artırılmasını, müasir texnologiyalara əsaslanan silah və sursatların idarə olunmasında sıx əməkdaşlığı və bu məqsədlə səlahiyyətli struktur və qu-

rumların əlaqəli fəaliyyətinin təmin olunmasını təşviq edəcəklər. Azərbaycan və Türkiyə digər dost dövlətlərin orduları ilə birlikdə hərbi təlimlərin keçirilməsini dəstəkləyəcəklər [6].

Azərbaycanın hərbi baxımdan və müxtəlif sahələrdə inkişafı, coğrafi mövqeyini gücləndirməsi, eyni zamanda, Türkiyənin güclənməsi deməkdir. İki dövlət arasında hərbi-strateji əməkdaşlıq regional təhlükəsizlik ehtiyacları nəzərə alınmaqla, inkişaf etdirilməlidir. Azərbaycan və Türkiyə hər sahədə tam bir müttəfiqlərdir. Bu mənada həm hərbi-strateji, həm də digər sahələrdə əməkdaşlığın davamlı inkişafı bu müttəfiqliyin ayrılmaz hissəsidir.

Hazırda Azərbaycanla Türkiyə arasında hərbi-strateji əməkdaşlıq uğurla davam etməkdədir. 2025-ci il sentyabrın 15-də Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri general-polkovnik Zakir Həsənov müdafiə nazirinin birinci müavini – Azərbaycan Ordusunun Baş Qərargah rəisi general-polkovnik Kərim Vəliyevin dəvəti ilə ölkəmizdə işgüzar səfərdə olan Türkiyə Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi ordu generalı Selçuk Bayraktaroğlu və onun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir. Müdafiə Nazirliyində keçirilən görüşdə general-polkovnik Z.Həsənov qonaqları salamlayıb və onları ölkəmizdə görməkdən məmnun olduğunu bildirib. Azərbaycan və Türkiyə arasında dərin tarixi köklərə, ortaq dəyərlərə və qarşılıqlı etimada əsaslanan əlaqələrin iki qardaş ölkənin dövlət başçılarının dostluq münasibətləri nəticəsində daha da inkişaf etdiyini qeyd edib. Türkiyənin hər zaman ölkəmizə dəstəyini yüksək qiymətləndirən nazir 15 sentyabr - Bakının daşnak-bolşevik işğalından azad edilməsi gününün xalqımız üçün tarixi əhəmiyyətinə toxunub [7].

Nəticə. Aparılan təhlillər göstərir ki, Azərbaycan və Türkiyə arasında hərbi-strateji əməkdaşlıq təkcə iki dövlətin milli maraqlarına xidmət etmir, eyni zamanda regionda sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin olunmasında mühüm rol oynayır. Bu əməkdaşlıq ortaq tarix, dil və mədəniyyət amilləri ilə yanaşı, müasir dövrdə formalaşmış qarşılıqlı siyasi iradə və strateji baxışın məhsuludur. Xüsusilə Şuşa Bəyannaməsi ilə təsbit olunan qarşılıqlı yardım öhdəlikləri, birgə hərbi fəaliyyət mexanizmləri və müdafiə sənayesi sahəsində inteqrasiya perspektivləri iki ölkənin təhlükəsizlik arxitekturasını daha da möhkəmləndirmişdir. Mövcud geosiyasi şəraitdə Azərbaycan-Türkiyə hərbi-strateji əməkdaşlığı regionda güc balansının qorunmasına, mümkün təhdidlərin qarşısının alınmasına və uzunmüddətli sülhün təmin olunmasına xidmət edən əsas faktorlardan biri kimi çıxış edir. Bu əməkdaşlıq modeli həm də digər region ölkələri üçün nümunəvi strateji tərəfdaşlıq forması kimi qiymətləndirilə bilər.

Nəticə etibarilə, Azərbaycan və Türkiyə arasında hərbi-strateji əməkdaşlığın gələcəkdə daha da dərinləşəcəyi, yeni sahələri əhatə edəcəyi və beynəlxalq müstəvidə təsir imkanlarını genişləndirəcəyi gözlənilir. İki qardaş ölkənin birgə fəaliyyəti regionun təhlükəsizlik və inkişaf perspektivlərinin formalaşmasında həlledici rol oynamaqda davam edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan-Türkiyə strateji tərəfdaşlığı yüksələn xətlə inkişaf edir” Elçin Əhmədov / 525-ci qəzet. 07.11.17. - <https://525.az/news/89221-azerbaycan-turkiye-strateji-terefdashligi-yukselen-xetle-inkisaf-edir> [06.04.2026].
2. Abbasbəyli A. Dünya siyasəti. Bakı, 2011, s.465.
3. “Azərbaycan və Türkiyə arasında hərbi əməkdaşlıq inkişaf etdirilməlidir” Türkiyənin Müdafiə naziri Vecdi Gönülün “Trend”ə müsahibəsi / 525-ci qəzet.- 2011.- 11 mart.- S.5.
4. 2010-cu il 21 dekabr tarixində “Azərbaycan Respublikası və Türkiyə Respublikası arasında Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının qurulması haqqında Birgə Bəyannamə” nin imzalanması mərasimində Prezident İlham Əliyevin çıxışından: - <https://president.az/az/articles/view/721> [06.04.2026].
5. “Azərbaycan-Türkiyə hərbi əməkdaşlığı bölgədə təhlükəsizliyin təmini baxımından vacibdir” Yusif Bağırzadə / “İki Sahil” 08 aprel 2021. - <https://ikisahil.az/post/210037-azerbaycan-turkiye-herbi-emekdashligi-bolgede-tehluquesizliyin-temini-baximindan-vacibdir> [06.04.2026].
6. “Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında” Şuşa Bəyannaməsinin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu: - <https://eqanun.az/framework/49147> [06.04.2026].

7. Azərbaycan-Türkiyə hərbi əməkdaşlığı inkişaf etdirilir / Azərtac- 15.09.2025. - https://azertag.az/xeber/azerbaycan_turkiye_herbi_emekdasligi_inkisaf_etdirilir-3744515 [06.04.2026].

БАХТИЯР АЛИЕВ

*Преподаватель педагогического колледжа Агджабади
Ветеран Отечественной войны*

ПОЛИТИКО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ВОЕННО-СТРАТЕГИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ ТУРЦИЕЙ И АЗЕРБАЙДЖАНОМ

В статье содержится историческая информация о военно-политическом сотрудничестве между Турцией и Азербайджаном. В данной статье также представлены идеи о военных операциях, проводимых для обеспечения территориальной целостности Азербайджанской Республики, и о продолжении сотрудничества с Турецкой Республикой, стратегическим союзником. В статье подчеркивается, что военно-стратегическое сотрудничество между двумя государствами должно развиваться с учетом потребностей региональной безопасности, и что Азербайджан и Турция являются полноправными союзниками во всех областях.

Ключевые слова: Сотрудничество, политика, региональная безопасность, доктрина, военное вторжение, территориальная целостность.

BAKHTIYAR ALIYEV

*Teacher at Agjabadi Pedagogical College
Veteran of the Patriotic War*

POLITICAL AND THEORETICAL ISSUES OF MILITARY-STRATEGIC COOPERATION BETWEEN TURKIYE AND AZERBAIJAN

The article contains historical information about the military-political cooperation between Turkiye and Azerbaijan. This article also presents ideas about military operations conducted to ensure the territorial integrity of the Republic of Azerbaijan, and about the continuation of cooperation with the Republic of Turkiye, a strategic ally. The article emphasizes that the military-strategic cooperation between the two states should be developed taking into account the needs of regional security, and that Azerbaijan and Turkiye are full allies in all areas.

Keywords: Cooperation, politics, regional security, doctrine, military aggression, territorial integrity.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 06 aprel 2026-cı il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 21 may 2026-cı il.

Rəyçilər: t.e.d. Qabil Əliyev, t.ü.f.d. Məmmədağa Baxışov.